

Begravnings I FÖRÄNDRING

Begravningssted I FÖRÄNDRING

Svenska kyrkan
Stockholms stift
Box 16306
103 25 Stockholm
www.svenskakyrkan.se/stockholmsstift

Text: Lena Edlund
Redaktör: Lena Åström
Projektledare: Birgitta Söderberg

Grafisk form: Eva Widegren
Foto: Magnus Aronson
Tryck: Ineko, Stockholm 2016

Innehåll

Förord	5
Inledning	6
Begravning som rit	8
Begravningar visar hur ett samhälle mår. Samtal med Ulf Lernéus	15
Intervjuer med församlingsanställda	19
Anhöriga kommer alltid till oss. Samtal med Karin Høgseth	37
Referenser	40

Skulpturen Dödens ängel av Carl Milles
på Skogskyrkogården i Stockholm.

Förord

Begravningsgudstjänsten och allt som sker kring den, är den största kontaktytan vi har med människor. Vi är många som möter de sörjande utifrån olika frågor och behov. Vi är många som samarbetar för att avsked, sorgearbete och avslut ska bli så bra som möjligt. Vi vet att allt som händer från dödsfallet till gravsättningen är livsviktigt för människors möjlighet att gå vidare till ett helt och fullt liv.

Slakten följa släktens gång. Tidevarv komma och tidevarv försvinna. Så var det lätt att uttrycka det en gång. Så enkelt är det inte längre.

Traditioner förändras och nya traditioner formas. Familjer förändras och ofta är det en ganska brokig skara med olika tankar som vi möter. Mitt i allt finns vi med begravningsgudstjänsten som en trygg form. Samtidigt har människor behov av att fylla riten med sitt eget innehåll eller helt avstå från den. Hur förhåller vi oss till seder i förändring? Hur långt är vi beredda gå med i förändringarna? Kring detta behöver vi samtala. Denna skrift ger möjlighet till det samtalet. Den stora kunskapen besitter ni som har olika roller i begravningsammanshanget.

Så dela och fundera. Praxis och evighetshopp. Gudstjänst och rit. Tro och hopp. Omsorg och människovärde. För oss står Kristus i centrum.

Jag önskar er god läsning och goda samtal.

Eva Brunne
biskop

Inledning

BIRGITTA SÖDERBERG

HAR VI INTE PLATS FÖR DÖDEN LÄNGRE?

Att hitta en tid för begravningen inom en månad kan vara svårt. Det känner många av oss igen. Men ingenting är självklart, inte ens att den döde får en begravning.

En man valde att inte ha en begravning för sin fru, eftersom han tyckte att han hade sörjt färdigt. Kvinnan hade varit svårt dement i åtta år. Kontakten med begravningsbyrån hade varit digital, genom deras webbplats. Frågan om det inte fanns andra människor i kvinnans liv – gamla arbetskamrater, släktingar, grannar, vänner, personal – överrumplade honom. Deras frånvaro under hennes sjukdom hade varit alltför påtaglig. Tyvärr kom frågan för sent. Hon blev en av de så kallade direktkremeringarna.

*

En kvinna valde att direktkremera sin mor, eftersom prästen som hade lovat att ge henne en kristen begravning var bortrest då det hände. Kvinnan själv och hennes son var inte så intresserade av begravning och det fanns inga andra släktingar och vänner här i Sverige. Modern var gammal och ville dö. Nu hade hon fått frid. De tog själva hand om askan och spred den i havet.

*

Familjen ville ha en begravning utan den döde, eftersom de ansåg att det var både onödigt dyrt och inte tillförde något att ha den döde med. De ville gärna vara i kyrkan.

Exemplen är från verkligheten. Omkring tio procent av stockholmarna får ingen ceremoni alls. Det är vanliga människor som väljer detta för sina nära och kära. De väljer bort begravningsceremonin och vi vet inte varför. Många av dem tillhör Svenska kyrkan. Vi behöver intressera oss för människors val för att förstå varför man väljer bort kyrklig begravning och i vissa fall väljer att begrava sina döda utan någon ceremoni alls.

Andra väljer borgerlig begravning. Även det är en ökande trend. Begravningsentreprenörerna säger att det bland annat beror på rutiner och bemötande i Svenska kyrkan. Det kan till exempel vara svårt att nå församlingarna på telefon och tiden går. Det kan också handla om att den sörjande familjen känner sig mer bekväm med att själva få bestämma. En borgerlig begravning kan bli en fest för livet, den kyrkliga begravningen alltför dystert.

BEGRAVNINGSSSED I FÖRÄNDRING

Boken du håller i din hand är tänkt som inspiration för vårt arbete med begravningar. Vi som arbetar med begravningar – bokningsansvarig, kyrkomusiker, vaktmästare, präst med flera – behöver samtala om hur vi på bästa sätt kan möta dagens utmaningar och önskemål. Tillsammans kan vi fortsätta att erbjuda en begravning som är inbjudande för de anhöriga och på samma gång tar sikte på det viktigaste i en kristen begravning. Kanske vi också bli mer frimodiga i att lyfta fram värdet i den kyrkliga begravningen och det fantastiska sammanhang som församlingen är för den sörjande.

Boken bygger delvis på Lena Edlunds rapport

Begravningstradition i förändring, som du kan hitta i sin helhet på <http://internwww.svenskakyrkan.se/stockholmsstift/begravningstradition-i-forandring>. Ur den är underlag till kapitlen ”Begravning som rit” och ”Intervjuer med församlingsanställda” hämtade. I intervjuerna lyfts frågor om samarbete och arbetsbelastning och allt gott arbete som görs vid begravingar. Boken innehåller också intervjuer med representanter för Sveriges Begravningsbyråers Förbund (SBF) och Fonus. De bjuder på sina perspektiv. För oss som arbetar med begravingar är det inte alltid bekväma sanningar. Många av de val som människor gör idag kan utmana och väcka frågor.

”Begravningsentreprenören är vår arbetskamrat”, konstaterade en präst. Vi behöver tillsammans med begravningsbyråernas representanter prata om våra olika erfarenheter, vårt gemensamma arbete och hur vi kan underlätta för varandra. Tiden då allt var självklart är förbi. Begravningsleden är i förändring. Det är angeläget att vi samtalar om detta.

Birgitta Söderberg är stiftsadjunkt för gudstjänstfrågor.

Åsa-Lo Ekstrand är stiftskommunikatör.

Lena Edlund är teologie doktor och disputerade i religionsfilosofi våren 2008. Hennes avhandling heter *Att fånga det flyktiga. Om existentiell mening och objektivitet*. Efter disputationen har hon bland annat intresserat sig för arbetslivsforskning, med särskilt fokus på hur människor gör professionella bedömningar.

BEGRAVNING UTAN CEREMONI

Begravning utan ceremoni är en företeelse som ökar i hela landet. Tabellen nedan visar i procent hur många kremationer som äger rum utan gudstjänst eller annan ceremoni.

Årtal	Sverige	Stockholm
2000	2 %	6 %
2013	2,8 %	5,5 %
2014	4,3 %	8,6

Om anhöriga eller nära vänner till den döda själva vill ha en liten ceremoni på sjukhuset, när begravningsbilen åker iväg med kistan eller ute vid graven räknas dessa avlidna inte in i statistiken över begravingar utan ceremoni. Sveriges Begravningsbyråers Förbunds siffror visar antalet som begravs och gravsätts helt utan ceremoni.

- Varför är det viktigt att få en begravningsceremoni?
- Är begravningsceremonin viktig för de efterlevande eller för de döda?
- Hur kan Svenska kyrkan underlätta för de anhöriga att välja begraving?
- Enligt traditionen har den som inte har några anhöriga alltid rätt till begraving. Ska Svenska kyrkan värna den rätten?

Begravning som rit

LENA EDLUND

Vi har i tusentals år haft ceremonier och traditioner för vad vi gör när en människa dör. Det finns många historiska gravplatser i Sverige som vittnar om hur människor tänkt och handlat kring sina döda. Traditioner förändras ständigt genom nya influenser och nya sätt att förstå tillvaron.

Kremation är till exempel en förhållandevis ny sedvänja i Sverige. Den har sitt ursprung i de mycket dåliga hygieniska förhållandena på 1800-talets begravningsplatser. 1887 genomfördes den första kremationen i Stockholm. Den blev vanlig under 1900-talets andra hälft.

DET ÄR BARA DRYGT HUNDRA ÅR
SEDAN BEGRAVNINGAR
BÖRJADE ÄGA RUM INNE I KYRKAN.

Liturgin i begravningsgudstjänsten har inte alltid sett ut som den gör i dag. För länge sedan var den mycket enkel. Det gällde för prästen att ”kasta på liket”, det vill säga jordfästa den döda. Därefter gick församlingen in i kyrkan och firade söndagsgudstjänst. Först i slutet av 1800-talet började begravningsarna äga rum inne i kyrkan. I och med det utvecklades också riterna. Orgeln kunde börja användas till psalmer och sorgmarscher. Ändå var det först i 1942 års kyrkohandbok som man utgick ifrån att begravningen ägde rum i kyrka eller gravkapell. Begravningsamtal mellan begravningsprästen och den avlidnas anhöriga började förespråkas under 1900-talets andra hälft.

Begravningstraditioner har också skilt sig åt mellan landsändar. På somliga ställen har det varit vanligt att

vänner och bekanta sänt blommor till begravningen, medan man på andra ställen skickat telegram och också givit pengar till ett särskilt ändamål. Många människor har genom åren flyttat till Stockholm och har då tagit med sig sina traditioner för hur man gör vid begravningsar, men också för vad man uppfattar vara en ”riktig” begravning.

- Har du tänkt på hur du vill bli begravd?
- Finns det någon särskild tradition i din familj/släkt/bygd?

VAD MENAS MED RIT?

Det finns flera olika sätt att definiera begreppet rit. Det har sitt ursprung i latinets *ritus* som betyder ”(religiös) användning”. Det syftar på en ceremoni som görs av en grupp, ofta av religiösa skäl. Dop, konfirmation, vigsel och begravningsar brukar kallas passageriter. Passageriter hjälper inblandade att övergå från ett stadium till ett annat, de ”bekräftar och åstadkommer statusförändring för personen och reglerar omgivningens roller.”¹ Roller i en familj, en släkt och mellan vänner förändras när barn föds och blir vuxna, människor gifter sig eller dör. Passageriterna hjälper till att reglera dessa förändrade roller, både hur de inblandade ser på sig själva och hur de ser på varandra.

DÖDEN SKAKAR OM LIVET

De flesta människor som förlorat en anhörig vet att förlusten rubbar något fundamentalt i deras liv. De har svårt att orientera sig. Ritforskare gör två antaganden om dödsfall och begravningsar:

...NG A

Begravningsgudstjänst I

ning

Gudstjänsten inleds med orgelmusik, där så kan ske. Annars intas
mental- och/eller vokalmusik som uttryck. Önskas kan psaltar
sång tilläggas eller liknande tilläggsgesång.

Vår samlade bön ska ha utgång till Gud.
In för att överleva som människor i denna värld.

1. Något har hänt som rubbat ordningen.
2. En ny ordning måste ta form.

Döden är det som fullständigt rubbar ordningen i steg 1. I steg 2 kan den rubbade ordningen återtas genom riter som grundar sig i handlingar av olika slag. Det är just detta, att göra vissa saker i ett visst sammanhang, som får en särskild betydelse. Att donera några hundra kronor till Röda Korset eller Cancerfonden är i sig betydelsefullt, men att göra det i samband med någons begravning är en särskild ceremoni som får betydelse utöver själva donationen.

Deltar man sedan vid minnesstunden, när den sista hälsning man skickade i samband med donationen läses upp, deltar man också i ett kollektivt hedrande av den döda och ett kollektivt stöttande av de närmast anhöriga. En ny social struktur har tagit form.

Vad handlingarna betyder för den enskilda deltagaren är inte det primära, utan att de utförs och att man gör dem tillsammans. Det är med våra kroppar som vi tillsammans gestaltar riten. När riten fungerar kan den göra det möjligt att gå vidare med livet sådant det är utan den bortgångna. Riten kan göra det möjligt att sörja, under själva riten, men också sedan.

UTTRYCK FÖR SORG

Under riten utformas en plats för sorgens olika uttryck. När anhöriga väljer kista och blomsterdekorationer eller när de själva sveper kroppen och beslutar om vad som ska serveras under minnesstunden är det möjligheter att göra något för den döda. De kanske serverar den dödas favoritmat eller väljer blommor som berättar vad de känner för den som dött.

Ibland vill anhöriga lägga föremål eller brev i kistan hos den döda. 2005 publicerades en intervjuundersökning om vad anhöriga lagt i kistan.² Tio personer intervjuades några månader efter begravningen. Några olika mönster trädde fram. Somliga av de intervjuade ville *visa omsorg om den döda*. Ett par som förlorat en bäbis klädde barnet i fina kläder och såg till att barnet fick leksaker med sig. Ett annat mönster handlade om att *få avsluta relationen*. En

OORDNINGEN SOM DÖDEN SKAPAT BYTS TILL EN NY ORDNING, SOM GER LIVET MÖJLIGHET ATT FORTGÅ.

ung änka lade ett långt kärleksbrev i kistan, ett brev fyllt av känslor där hon tog avsked. Hon lade brevet vid den dödes händer. Ett tredje mönster bland de intervjuade var att anhöriga ville *göra den döda en tjänst*. En son ställde ner konjak och vodka i sin pappas kista. Under de sista åren av pappans liv hade sonen handlat på Systembolaget åt honom och han ville göra detta som en sista tjänst. En dotter lade en necessär i kistan. Mamman som just avlidit hade sagt att hon ville ha med sig allt det som hon brukade ha i sin necessär och det blev viktigt för dottern att uppfylla hennes önskan.

Riten är en möjliggörare för bearbetning av döden och förlusten av en anhörig eller vän, men också en möjliggörare av nytt liv. Man skulle kunna säga att i bearbetningen av någons död ligger ett förflutet, ett nu och en framtid. Begravningsriten är ett sätt att närma sig döden. Genom riten får deltagarna möjlighet att bearbeta det faktum att en närstående inte längre lever och hantera döden som en del av människans villkor. I livet ingår döden. När riten fungerar kan den hjälpa de efterlevande att få ordning på sina liv igen. Oordningen som döden skapat byts ut i en ny ordning, som ger livet möjlighet att fortgå och människorna möjlighet att orientera sig igen.

-
- Hur och när möter vi döden idag?
 - Är det konkreta mötet med döden svårt?
 - Är det viktigt att den döda är med i kyrkan? Räcker det inte med ett fotografi?

BEGRAVNINGENS BYGGSTENAR

Riter är kulturella budskap om sammanhållning, gränsdragning och särskildhet. För att en rit ska bli en rit måste det finnas igenkännbara mönster. Det är därför det inte fungerar att utifrån personliga och privata önskemål bygga en helt ny rit, för det gör att

ingen annan förstår den. Det individuella och personliga blir meningsfullt först i relation till redan etablerade normer och mönster. Igenkänningsfaktorn är avgörande för att riten ska bli gemensam.

Alla riter behöver därför ett visst mått av upprepning och igenkännbara mönster. Svenska kyrkans kyrkomusiker spelar också vid borgerliga begravningar. Dessa liknar i allt begravningar enligt Svenska kyrkans ordning. Det enda som tagits bort är de religiösa orden. Man omformar en rit och anpassar den efter nya behov, men det är ändå viktigt att hålla kvar etablerade normer och mönster för att riten ska vara meningsfull för dem som deltar.

Även när det kommer till språket krävs en särskildhet för att det ska vara ett rituellt språk. Det måste vara skilt från det vardagliga språket, oavsett om språket sjungs eller talas. Prästen är en av dem som använder ett rituellt språk vid begravningen, ett språk som är högtidligt och vissa fraser är likadana i alla begravningar.

Förutom särskilda mönster och ett särskilt språk behöver riten någonting att bygga med, det krävs rituella material. Vissa material har en rituell tyngd som andra material inte har.

DET FUNGERAR INTE ATT
UTIFRÅN PERSONLIGA ÖNSKEMÅL
BYGGA EN NY RIT SOM
INGEN ANNAN KOMMER FÖRSTÅ.

En rit kan inte genomföras var som helst. Man måste i förväg ha skapat ett rituellt rum eller valt ett redan färdigt rituellt rum. Där fyller kyrkorna och kapellen en viktig funktion. De hjälper deltagarna att gå in i något helt annat, något som är avskilt och särskilt.

Det kanske är därför så många brudpar vill gifta sig i kyrkan, trots att de inte alltid är intresserade av det religiösa. Kyrkorummet erbjuder ett avskilt rum där riten kan göras möjlig. Ett rituellt rum kan också utgöras av mäktiga naturscenerier eller historiska platser, därför att de i sig själva inbjuder till rituella handlingar.

- Vad säger människor om de olika delarna i begravningsgudstjänsten? Vilka är självklara? Vilka är svåra? Vilka skulle man vilja slippa?
- Får ni höra olika saker utifrån era yrkesroller?

SÅ HÄR GÖR VI – SÅ HÄR FÖRSTÅR VI

I en prästmötesavhandling från 2005 lyfts tre tolkningsnivåer fram hos riten.³ Den första tolkningsnivån är *den ideologiska*. Det är på den nivån vi försöker förstå ritens betydelse. Ur ett ideologiskt perspektiv förklarar ett samfund eller en kulturell gemenskap vad en rit betyder med föremål, klädsel och handlingar. Man tolkar de symboler som används. I vissa lägen blir dessa förklaringar något deltagarna finner meningsfullt, i andra lägen inte. Den ideologiska nivån får man fram genom att fråga ”Vad betyder riten?”

Den andra tolkningsnivån hos riten är *användningsnivån*. Denna nivå speglar varför ritens brukare utför riten och vilket syfte de har med riten. En rits användningsnivå får man fram genom att fråga ”Varför går du hit?” eller ”Vad är riten till för?”. På användningsnivån finns en social överenskommelse om varför vi tillsammans utför riten. Vi utför riten och efteråt vet vi att vi har genomfört eller varit med om en begravning. Användningsnivån behöver egentligen inte den ideologiska nivån. Riten fungerar ändå, eftersom ritens resultat så tydligt går att se. Man får det man ser.

Den tredje nivån kallas *strukturnivån*. I allt mänskligt umgänge finns strukturer. Det kan handla om makt-

KREMATIÖN

Kremation är en relativt ny sedvänja i Sverige. Den första kremationen ägde rum 1887 i Stockholm och behovet uppstod ur de dåliga hygieniska förhållandena på 1800-talets begravningsplatser.

Under 1900-talets andra hälft ökade antalet kremationer stadigt och 1980 kom brytpunkten när kremationer gick om jordbegravningar som den vanligaste begravningsformen. Ökade kremationer har också lett till att fler möjligheter än den traditionella kistgraven har utvecklats, t ex urngrav, minneslund eller askspridning utanför begravningsplats.

1. The first step is to identify the problem.

2. Next, you should gather all the relevant information.

3. Then, you need to analyze the data and identify the root cause.

4. After that, you should develop a plan of action.

5. Finally, you need to implement the plan and monitor the results.

6. Once you have implemented the plan, you should evaluate the results and make any necessary adjustments.

7. The next step is to identify the root cause of the problem.

8. Then, you need to develop a plan of action.

9. After that, you should implement the plan and monitor the results.

10. Finally, you need to evaluate the results and make any necessary adjustments.

11. The next step is to identify the root cause of the problem.

12. The next step is to identify the root cause of the problem.

13. The next step is to identify the root cause of the problem.

14. The next step is to identify the root cause of the problem.

15. The next step is to identify the root cause of the problem.

strukturer och om vem som är nära och vem som är långt borta. Det kan också handla om tidsrelationer, som till exempel födelse och död. Strukturnivån gestaltar världsbilder. Det är därför strukturnivån har kulturella aspekter: så här gör vi och så här förstår vi världen. På strukturnivån handlar det om den fysiska gestaltningen av riten. Genom riten gestaltar vi grundstrukturerna i livet och bearbetar dem. I begravningen bearbetas att man till exempel inte längre har något syskon kvar i livet.

Allt det här är svårt att sätta ord på, men riten hjälper till att ge den strukturella förändringen en gestalt. Riten renodlar och överdriver ofta den strukturella nivån. Vid en begravning kan deltagare få frågan vilka de är. På den frågan svarar i praktiken alla med att säga vilken relation de har till den döda eller till de närmast anhöriga. Det visar att strukturerna mellan deltagarna ligger högt i medvetandet hos alla. Strukturer mellan människor förändras också i och med riten. Det finns ett före och

MÄNNISKOR ANVÄNDER RITEN PÅ OLIKA SÄTT OCH GÖR DEN PÅ SÅ SÄTT TILL SIN.

ett efter i en rit. Riten gör till exempel att Gösta uppmärksammas i sin nya roll som änkeman. Dessa tre nivåer samspelar och ibland kolliderar de med varandra. Människor använder riten på olika sätt och gör den på så sätt till sin.

- Vad säger kristen tro att begravningen är?
- Vad säger människor ni möter att begravningen är?
- Är det ett problem när tolkningar krockar?

BEGRAVNINGSGUDSTJÄNSTENS KVALITET

Forskning visar att det finns sju komponenter som bidrar till begravningsgudstjänstens kvalitet för de anhöriga.

1. Begravningsgudstjänsten upplevs vara förankrad i kulturen i övrigt. Det är viktigt för de anhöriga att uppleva att ”det är så här vi i vår kultur genomför en begravningsgudstjänst”. Det är också först vid begravningsgudstjänsten som separationen från den döda genomförs. Den döda är fortfarande med – men för sista gången.
2. Det råder balans mellan närhet och distans. När de sörjande vågar släppa kontrollen och vara känslomässigt närvarande kan begravningsgudstjänsten vara läkande och bearbetande. Detta förutsätter att de sörjande upplever att de är i ett tryggt rum och att de känner förtroende för ritledaren. När det inte blir så beror det på att det är för stor distans mellan prästen och begravningsgästerna.
3. Prästen talar om den döda så att de anhöriga känner igen sig. Det måste inte vara detaljer ur den dödas liv, utan det viktiga är att det finns ett personligt tilltal.

UTVECKLINGEN PÅ NÄTET

Utvecklingen på nätet går snabbt. Det är något vi behöver förhålla oss till och anpassa oss efter. Men hur långt?

I dag kan man enkelt göra en marknadsundersökning på nätet för att välja sin egen eller en anhörigs begravningsform och kostnad. Det går snabbt och är enkelt. Vilka för- och nackdelar kan det innebära?

Vilka fördelar skulle det kunna vara med digitala kyrkogårdar, animerade webbpräster och virtuella minneslundar?

Finns det risker och nackdelar med kondoleansmejl, sms eller hjärtan i sociala medier istället för ringa eller träffas? Eller är det kanske bra att tröskeln bli lägre för dem som är rädda att tränga sig på?

I dag kan man till exempel förbereda sin sista kommentar i sociala medier om man vet att man ska dö. Man kan även testamentera sina bilder eller planera en minnessida med alla sina tidigare kommentarer. Kan detta på något sätt få plats i en kyrklig begravning?

Är det en bra idé att ha sajter där sörjande människor kan mötas och dela sorgen efter en större olycka som till exempel Estoniakatastrofen?

4. Det råder balans mellan trygghet och val. De anhöriga vill få respekt för de personliga val de vill göra kring begravningen och hur de väljer att tolka det hela, men de vill också slippa välja. De vill kunna luta sig mot traditionen och mot en ritledare som vet hur det ska gå till.
5. Prästen både möjliggör de anhörigas önskemål och är någon att luta sig emot.
6. Riten gestaltar social förvandling (en förändring av den sociala identiteten) och bidrar samtidigt med förnyande kraft till de anhörigas liv.
7. Begravningsgudstjänsten uttrycker trovärdigt det omgivande samhällets grundläggande värderingar.

-
- Hur skapar ni utifrån era yrkesroller trygghet för de anhöriga?
 - Vad skapar ett personligt tilltal? Vad tycker du som lyssnar på griftetal? Vad tycker du som håller griftetal?

DE ANHÖRIGA VILL FÅ RESPEKT
FÖR DE PERSONLIGA VAL
DE GÖR KRING BEGRAVNINGEN,
MEN VILL OCKSÅ SLIPPA VÄLJA.

Begravningar visar hur ett samhälle mår

SAMTAL MED ULF LERNÉUS

ÅSA-LO EKSTRAND

– Vi behöver vara en del av samtiden och ställa oss frågorna: Vad är vi för land? Hur tar vi hand om våra anhöriga? Hur tänker vi gemensamt?

Ulf Lernéus är förbundsdirektör för Sveriges Begravningsbyråers Förbund, paraplyorganisation för 400 auktoriserade begravningsbyråer.

Sverige är det land i världen där anhöriga oftast väljer bort begravningsceremonin vid dödsfall. Det är ännu en liten grupp som väljer detta, men den växer snabbt.

– Jag tror att det beror på att människors relationer töms ut under livstiden och att släkten inte är lika viktig längre. Vi håller oss mer till den närmsta familjen. Om utvecklingen fortsätter i samma takt kanske det är tjugo procent som inte vill ha en ceremoni om tjugo år.

MED ETT KLICK BESTÄMS VAR ASKAN SKA VARA

Trots att vi mist en anhörig är vi ivriga med våra almanackor och måste oftast vara det. Tempot är högt i samhället. Risken är också stor att nättjänster kommer att snabba på förloppet med direktkremeringar.

– Ja, det är viktigt att vi anlägger moteld nu. En bra fråga är: Hur kan vi göra det tillsammans? Vi tycker att rena nätbyråer är ett bra komplement och använder dem speciellt för svenskar som är utomlands. Men vi ser också nackdelarna med att det är så enkelt. Man behöva bara tänka på var askan ska vara. Det är synd, för då får de anhöriga inte veta

alla alternativ som finns. Här kommer det ingen popup som frågar om man verkligen gjort rätt val.

Ulf Lernéus berättar att på deras egen nätsida kan man nu kryssa i om den avlidna är medlem i Svenska kyrkan för att få veta vad det innebär och vilka möjligheter som finns.

Ulf Lernéus om sin egen begravning:

Jag vill ha begravning i en kyrka i Svenska kyrkans ordning, med mycket musik utöver psalmsång. Kistan skall vara blå med vita rosor. Jag vill bli kremerad, med gravsättning i en vanlig urngrav med en gravsten i blå labrador med förgyllda tecken.

BEGRAVNINGAR PÅ FREDAGAR OCH KVÄLLAR

– Den ideala situationen skulle vara att församlingen var lättare att nå, vilket skulle göra att tiden mellan dödsfall och begravning minskade. Det är viktigt att inte krångla till det för folk. När vi inte får kontakt med en församling uppmuntrar vi till kremering. Det driver fram att det blir en urna och det är synd.

Han anser att det kan vara viktigt att stå ansikte mot ansikte med kistan och inte vara så långt ifrån döden. Det är också viktigt att ge andra nära, utanför familjen, möjligheten att vara med och ta farväl.

– De som väljer bort begravningsceremonin glömer att det finns grannar, kollegor och andra nära som kanske också önskar vara med och ta farväl. Och att det ger möjlighet till alla att både hedra den döda, att bearbeta och känna sin egen sorg och i det finna en samhörighet.

Han ser också en tendens att fler önskar ha begravning på fredagar.

– Folk vill ha det gjort innan helgen, kanske barnen ska spela innebandy. Allt stannar inte längre av när det är begravning. Och kvällsbegravningar skulle också kunna vara en lösning. Då slipper gästerna ta ledigt från jobbet och förlora lön, kyrkan är vacker kvällstid och det är inte en endaste gräsklippare igång. Vi behöver tänka på hur vi människor lever i dag.

I vissa församlingar är det en självklarhet med sorgegrupper och Svenska kyrkan kan, till skillnad från borgerliga förrättare, backa upp även efter begravningen.

– I kyrkan finns det ett socialt sammanhang som man kan gå in i och det är viktigt att många får veta att det finns. När det sker en större tragedi vallfärdar vi till våra kyrkor och delar sorg och tröst. Det verkar som att den offentliga sorgen är enklare för oss.

UPPFÖLJNINGSSAMTAL OCH ERFARNA PRÄSTER

– Det finns en oro att nya och unga präster ibland har mindre social kompetens och är mer intresserade av sin egen identitet och den högkyrkliga delen. Om de inte är bra på att samtala med de anhöriga blir det jobbigt för oss. De som är erfarna ser oftast mer och är mer empatiska.

DÖDSFALL OCH BEGRAVNING

Inget annat land än Sverige har så lång tid mellan dödsfall och begravning. 2012 låg medeltalet på 21 dagar för Sverige som helhet och för Stockholmsområdet 30 dagar. Anledningar till att begravningar försenas är:

- 60% Anhöriga har svårt att hitta lämplig tid för begravningen.
- 20% Präst, musiker eller lokal är upptagna.
- 10% Begravningsbyrån kan inte åta sig uppdraget.
- 10% Dödsfall i utlandet, väntan på rättsmedicinskt utlåtande eller fördröjd dödsattest.

Ulf Lernéus säger att det också skulle vara bra om prästerna alltid deltog vid urnnedläggningen. Det är ett bra och viktigt tillfälle att skapa kontakt med medlemmar och sörjande.

– Hur än begravningen sker är det en kort tid att möta prästen som har en så viktig uppgift i ceremonin. Det vore bra om det alltid ingick ett uppföljningssamtal med prästen. Kanske räcker det att skicka ett kort och erbjuda möjligheten, men jag tror att det är viktigt att den första aktiva kontakten kommer från kyrkan.

KYRKOBEGRAVNINGAR SPRETIGA ELLER RIGIDA

Vi har haft den snabbaste förändringen i Norden med nya familjekonstellationer och det präglar begravningarna. I Sverige har vi också varit tidiga med att själva vilja bestämma hur begravningen ska se ut. Det finns de som tycker att Svenska kyrkan är för spretig och inte håller sin linje med kyrkoordningen och det finns de som tycker att allt är alldeles för stelbent.

– Jag tror inte på ett regelverk som säger vad vi inte får, men däremot en regel om vad som behöver vara med för att det ska vara en kristen begravning. Utöver det kan de anhöriga få ta mer plats med sina önskemål. Risken är annars att en borgerlig begravning uppfattas som öppnare och mindre tung än en kyrklig begravning. Fundera på hur folk tänker en begravning i Svenska kyrkan. Hur kommer ljuset och det personliga in?

- Vad tänker ni om att allt fler människor väljer direktkremering utan ceremoni?
- På vilket sätt kan kyrkan bidra till att inte krångla till det för människor?
- Hur tänker ni om möjligheten att ha fler begravningar på fredagar eller på kvällstid?
- Har ni rutiner för uppföljning efter begravningen? Sorgegrupp? Samtal? Är det något ni vill utveckla?

Begravningsunderlag

Datum 2016 06 02 Kontaktperson _____
Begravningsbyrå Ignis Telefonnr _____
Adress _____
Mailadress _____
Avlidens person nr _____
Avlidens namn _____
Adress _____
Postadress _____
Avled _____ Ej församlingsbo _____
Församlingsbo _____ Nej _____
Tillhör Svenska Kyrkan _____ Veckodag _____
Begravnings datum _____
Kyrka S.
Plats _____
Prästen _____
Anhörig Namn _____
Postadress _____
Tfn nr _____
Relation _____
Maka/Make/ Sam _____
Begravningskaffe _____
Bokat i Avenyn Ja
Bokat Präst _____
Begravningsblankett utf _____
Verifikat Ja

24 Fredag
25 Onsdag

10⁰⁰ Vardag

11⁰⁰ Spånga
Mårby

(K10)

11⁰⁰ Bromma
Per-dot.

13⁰⁰ Bromma
i.s.

Intervjuer med församlingsanställda

LENA EDLUND

PRESENTATION AV INTERVJUPERSONERNA

Intervjuerna har gjorts med nitton personer – tre bokningsmottagare, fyra organister, sju präster, tre vaktmästare och två kyrkogårdschefer – under februari till april 2015. Alla verksamma i Stockholms stift. De kommer från nio olika församlingar, förortsförsamlingar och innerstadsförsamlingar. En del av församlingarna har egen begravningsplats, andra tillhör den begravningsplatsförvaltning som Stockholms stad ansvarar för.

Eftersom syftet med förstudien var att undersöka eventuella förändringar de senaste femton åren valdes personer med lång erfarenhet.

- Känner du igen dig i beskrivningen av din yrkesroll?
- Vad behöver du från de andra för att göra ett gott arbete?
- Vad fungerar bäst hos er i samarbetet? Vad behöver utvecklas?

BOKNINGSMOTTAGARE

Bokningsmottagarna är i nästan alla fall de första i församlingen som får ta emot beskedet att en medlem i Svenska kyrkan har dött. Antingen är det en representant för en begravningsbyrå som hör av sig via telefon eller e-post eller så är det anhöriga. Bokningsmottagaren kontrollerar att den avlidna var medlem i Svenska kyrkan. Det händer att anhöriga inte vet att en släkting har gått ur Svenska kyrkan eller aldrig har varit medlem.

Ibland finns önskemål om en särskild dag eller vecka för begravningen, ibland om en särskild präst, till exempel den som konfirmerade barnbarnet eller

den som tidigare begravt mormor. Någon gång kan önskemålet vara av helt annat slag, ”du kan väl ta en präst som inte är så religiös”. De allra flesta har dock inga önskemål om präst.

Önskemål som är möjliga att uppfylla gör bokningsmottagarna självklart allt för att tillgodose. Andra gånger försöker de förklara på ett bra sätt: ”Alla våra präster är bra” eller: ”Det kan bli svårt.” De kan också försöka lösa situationen med en fråga: ”Är datumet eller den enskilda prästen viktigast?”. När anhöriga har önskemål om att använda en präst utanför församlingen tar bokningsmottagaren reda på om hon eller han är präst i Svenska kyrkan.

När bokningen är gjord meddelar bokningsmottagaren prästen om tidpunkten för begravningen, namnet på den döda och namnet på närmast anhörig. Den anhörigas kontaktuppgifter finns också med för att prästen ska kunna kontakta honom eller henne för att boka tid för ett sorgesamtal. Även kyrkomusiker och vaktmästare aviseras om den förestående begravningen. Bokningsmottagaren skriver också ut en begravningsblankett som prästen får och som hon eller han ska skriva under när begravningen är gjord. Bokningsmottagaren får sedan tillbaka blanketten och gör därefter en registrering av begravningen i begravningsboken.

Genom begravningsbyrån meddelas anhöriga om att bokningen är gjord och att prästen kommer att höra av sig. Bokningsmottagaren skickar en tack-sägelseinbjudan till närmast anhöriga, en inbjudan till den söndagsgudstjänst där den dödas namn läses upp. Hon eller han gör en anteckning om den dödas namn och ålder i den aktuella kyrkans pålysningsbok.

Ibland händer saker bland bokningsmottagarnas

arbetskamrater i församlingen. En präst har till exempel haft alldeles för många begravningar under en tid och är utarbetad, eller en kyrkomusiker har själv drabbats av sorg. Då kan det hända att bokningsmottagarna gör sitt för att dessa arbetskamrater, så långt det går, ska få slippa begravningar under en tid.

Ibland när bokningsmottagaren kontaktas av anhöriga direkt kan de vara så ledsna att de har svårt att tala. Det är en särskild konst att vara medmänniska via telefon. Bokningsmottagaren visar med ord och röst att det är helt i sin ordning att vara ledsen: ”Vi har ingen brådska. Ta den tid du behöver så finns jag här. Du kan ringa så många gånger du vill.”

Bokningsmottagare har lärt sig jobbet genom att ha fått undervisning av äldre kollegor. Men somliga har fått sätta sig in i arbetet själva och lära sig efter hand.

- Hur fungerar församlingens kontakt med begravningsentreprenörerna?
- Hur vet församlingsborna vad Svenska kyrkan erbjuder vad gäller begravning?

KYRKOMUSIKER

Via bokningsmottagaren får kyrkomusikern veta att hon eller han står uppskriven för en begravning. Vilka musikstycken och psalmer som ska spelas får kyrkomusikern veta av begravningsbyrå eller av tjänstgörande präst. Det händer att kyrkomusikern har kontakt med de anhöriga för att diskutera musikval, men det är inte ofta. Hur mycket kyrkomusikern är involverad i musikval skiljer sig åt mellan församlingar.

Kyrkomusikerna försöker så långt det är möjligt tillgodose önskemål. Om han eller hon måste lyssna på ett inspelat stycke för att ta ut och skriva ner noterna kan det vara en orealistisk önskan från anhöriga, därför att det tar alldeles för mycket tid. Musikern kommer då med förslag på annan musik.

En del församlingar har förbud mot inspelad musik under begravningsgudstjänsten, eftersom man vill att all musik ska vara levande. Beroende på situation gör man ibland undantag från denna regel och lägger då den inspelade musiken alldeles i sluttet av gudstjänsten.

PÅ UTBILDNINGEN FICK MAN
LÄRA SIG ATT SPELA "FINT",
MEN ATT SPELA BRUKSMUSIK
ELLER VAD SOM PASSAR VID
BEGRAVNING FICK VI INTE LÄRA OSS.

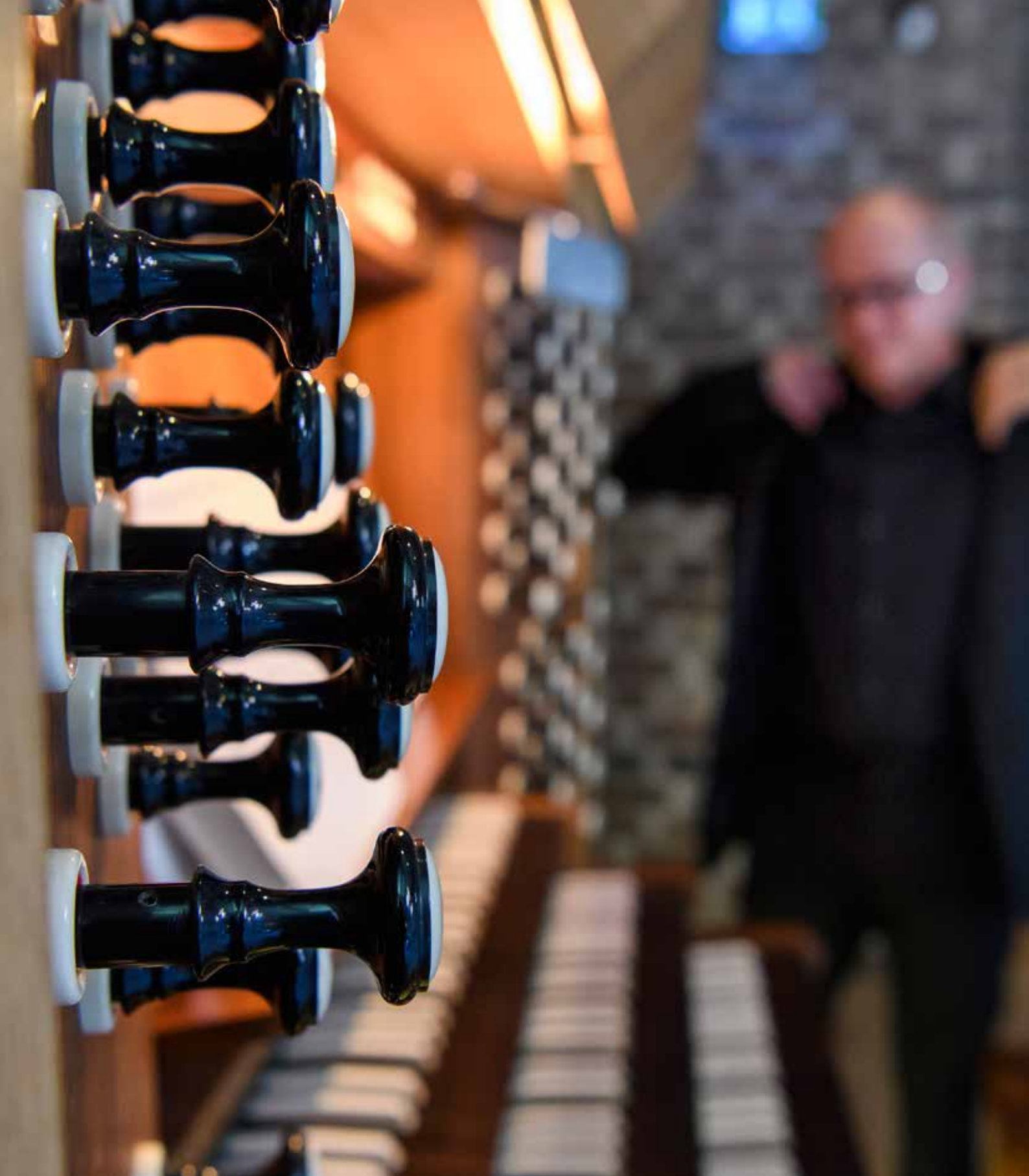
En av kyrkomusikerna bedömde att omkring trettio procent av de anhöriga har tydliga önskemål om musik, medan övriga vill ha den musik som andra brukar välja. I andra församlingar är det tillåtet med inspelad musik, men ingångs- och utgångsmusik ska spelas på orgel, liksom psalmerna.

Kyrkomusikerna har ett antal schemalagda begravningar per månad, vanligt är fyra till sex. De kan också spela vid borgerliga begravningar.

Vissa präster meddelar musikval både till musikern och till vaktmästaren. Vid de tillfällen prästen inte meddelar vaktmästaren gör kyrkomusikern det. Det är vaktmästaren som sköter den inspelade musiken.

Organisterna har en musikalisk utbildning på högskolenivå. De har lärt sig arbetet med begravningar genom att göra jobbet. För dem fanns ingen som helst förberedelse för att spela vid begravningar i utbildningen. ”Där fick man lära sig att spela fint”, som en av organisterna uttryckte det, ”men att spela bruksmusik eller vad som passar vid begravningar fick vi inte någon utbildning i.”

- Hur hittar ni en musikalisk nivå som är rimlig att erbjuda?
- Finns det någon musik som inte lämpar sig för begravningsgudstjänster och vem avgör det?

PRÄSTER

När begravningsaviseringen kommer från bokningsmottagaren planerar prästen in när hon eller han kan kontakta de anhöriga för att boka in ett möte, ett sorgesamtal. Antingen ses man i församlingens lokaler eller så åker prästen hem till de anhöriga. Vid enstaka fall görs samtalet på telefon, om de anhöriga till exempel bor i en annan stad.

Samtalet är till för att planera begravningen i kyrkan, men det ger också prästen möjlighet att vara ett stöd för anhöriga i sorgen. Prästen brukar fråga om dödsfallet, men också om hur den dödas liv sett ut. Alla intervjuade präster fann det självklart att grifte-talet ska säga något personligt om den döda. Därför är samtalet med de anhöriga viktigt.

”Man är både officiant – den som överlämnar den döda i Guds händer – och ceremonimästare, den som berättar för alla som deltar vad som händer och hur de ska göra”, sa en av de intervjuade prästerna om sina två roller i begravningsgudstjänsten. Båda är viktiga och uppgiften att vara ceremonimästare behövs för att genom tydlighet skapa trygghet.

I prästernas utbildning ingår både att lära sig de teologiska tolkningarna kring en begravning och att få träna praktiskt med att utföra begravningar. Samtidigt tar arbetet med begravningar ganska lång tid att lära sig. Något som gäller för kyrkans alla yrkesgrupper.

Det är en mycket speciell situation i människors liv när de förlorar en anhörig eller en nära vän. De är i chock och sorgen kan kännas oändlig. Gamla oförrätter kan väckas till liv, ibland uppstår en lättnad och alla dessa känslor ska den enskilde ta om hand. Det människor gör och säger i sådana situationer går inte att förutse. Allt detta möter prästen. ”Man kan aldrig bli förvånad över nånting när det kommer till begravningar.”

I vissa församlingar är det närmast tradition att prästen närvarar vid minnesstunden efteråt. I andra församlingar har man kommit överens om att närvara endast om de anhöriga uttryckligen ber om det i förväg.

Det ingår i prästens uppgift att ha någon form av uppföljning av sorgesamtalen. Några berättade att de några veckor efter begravningen ringer upp närmast sörjande och hör hur de mår. Andra berättar direkt

efter begravningen att de anhöriga mer än gärna får kontakta honom eller henne och lämnar sina kontaktuppgifter. Ytterligare andra kontaktar anhöriga med ett vykort inför till exempel allhelgonahelgen. Det är inte vanligt att anhöriga vill ha fortsatt kontakt med prästen.

- Vad lägger ni krutet på när det gäller begravningen? På sorgesamtalen? På att förbereda gudstjänsten? Att vara med på minnesstunden? Att vara med vid urnnedsättningen? På uppföljning?

VAKTMÄSTARE

Kistan med den döda kommer till kyrkan minst en timme innan begravningsgudstjänsten. Vaktmästarna är de som, ur församlingens perspektiv, sköter om det praktiska kring en begravning. De ser till att det är städat i kyrkan och dekorerar den med ljus och blommor. Blomsterdekorationerna kring kistan sköter begravningsbyråns personal eller anhöriga om. Ibland hjälper vaktmästarna den tjänstgörande prästen med klädseln inför gudstjänsten.

Under begravningsgudstjänsten ansvarar vaktmästarna för ljudet. Ett väl fungerande och behagligt ljud är en viktig sak, så vaktmästarna kontrollerar noggrant att all teknik fungerar innan gudstjänsten. Om ingångs- eller utgångsmusik är inspelad är det vaktmästarna som ansvarar den.

BOKNINGSMOTTAGARE OCH VAKTMÄSTARE SKAPAR GOTT ANSEENDE FÖR SVENSKA KYRKAN OCH ÄR FÖRSAMLINGENS AMBASSADÖRER.

När begravningsgudstjänsten är slut hjälps vaktmästare och begravningsbyråns personal åt att plocka undan alla blomsterarrangemang och utsmyckningar innan kistan bärs eller rullas ut för transport till krematoriet. Om det är en jordbegravning bärs kistan ut av bärare och blommorna tas om hand för att läggas ute vid graven.

Vaktmästarna för också statistik över antal deltagare, precis som vid alla gudstjänster. Denna statistik rapporteras sedan varje år till kyrkokansliet i Uppsala.

Kremation är mycket vanligt i Stockholms stift. Efter begravningsgudstjänsten körs kistan iväg till krematoriet och bränns. Där samlas askan i en urna. När de anhöriga har bestämt var den avlidna ska begravas är det kyrkogårdsförvaltningens uppgift att sköta urnnedsättningen. Om den avlidna ska gravsättas i en vanlig grav kontaktar bokningsmottagaren de anhöriga för att höra om de vill närvara.

Vid en urnnedsättning möter vaktmästaren anhöriga vid begravningsplatsen och tillsammans går de till graven. Vaktmästaren frågar ofta om någon av dem vill bära urnan. En del vill inte, medan andra gärna gör det. Vid graven, där man redan förberett med att gräva och göra plats för urnan, kan vaktmästaren fråga om de anhöriga vill säga något, be eller sjunga. Vissa vaktmästare har med en dikt och frågar om de vill att han eller hon läser den.

Därefter sänks urnan ner, antingen av någon anhörig eller av vaktmästaren. Hon eller han försöker vara lyhörd för de anhöriga, erbjuda dem att delta om de vill eller dra sig undan om de anhöriga vill ha en stund för sig själva vid graven. Vid en begravningsplats har de löst det så att det i närheten av den öppna urngraven står en spade och en skottkärra med jord. Kommer frågan berättar vaktmästaren att det gör vi tillsammans och visar på skottkärnan. Många av de anhöriga tycker att det är fint och vill hjälpa till med att fylla igen graven.

Vaktmästare har i första hand lärt sig jobbet genom en erfaren kollega, ibland också av en erfaren präst som har visat dem vad som är viktigt vid en begravningsgudstjänst. Det finns en svaghet i detta, då det måste finnas en erfaren kollega på plats för att den nya vaktmästaren ska få lära sig jobbet i lugn och ro. Den kollega som ska lära ut till någon annan måste själv dessutom vara kunnig och erfaren.

-
- Hur går en urnnedsättning till hos er?

KYRKOGRÅDSCHEFER

Kyrkogårdschefens arbete styrs av begravningslagen och därför behöver kyrkogårdschefen vara påläst när det gäller den. Länsstyrelsen är den myndighet som utövar tillsyn över begravningsverksamheten. I begravningslagen står det: ”En begravningsplats skall hållas i ordnat och värdigt skick och den helgd som tillkommer de dödas vilorum skall alltid beaktas.” Det är kyrkogårdschefen ytterst ansvarig för. Kyrkogårdschefen har personalansvar för dem som är anställda på begravningsplatsen. Hon eller han anställer och ansvarar för säsongspersonalen.

MÄNNISKOR KONTAKTAR IBLAND
KYRKOGRÅDSFÖRVALTNINGEN
FÖR ATT FÅ PRATA
OM SIN EGEN BEGRAVNING.

Om det hör ett begravningskapell till begravningsplatsen ansvarar kyrkogårdschefen för det. Det är ett kapell som kan användas av alla, oavsett religionstillhörighet.

En ganska omfattande administration hör till kyrkogårdsförvaltningens arbete. Det är kyrkogårdschefens ansvar att se till att gravboken förs korrekt och att gravsättningsintyg skickas till Skatteverket. Hon eller han har också ansvar för all statistik för kyrkogårdsförvaltningen. Vissa kyrkogårdschefer har också på sitt ansvar att medla mellan anhöriga ifall de är oense om deras döda ska jordbegravas eller kremeras, eller om de är oense om var den döda ska begravas.

Kyrkogårdschefer har ofta en trädgårdsutbildning och kan ha börjat sin karriär med att arbeta på begravningsplatsen. Därefter har de gått olika påbyggnadskurser som Svenska kyrkans arbetsgivarorganisation eller SKKF (Sveriges kyrkogårds- och krematorieförbund) ger om gravrätter, begravningsplatser, kremation med mera. Människor kontaktar ibland kyrkogårdsförvaltningen för att få prata om sin egen begravning.

INGET ÄR PÅ LÅTSAS

Alla intervjuade utan undantag sa att begravningar är mycket viktiga i församlingsarbetet. Några svarade också att det är den största kontaktytan församlingen har med sina församlingsbor. I samband med död och begravning har kyrkan ett språk som människor efterfrågar. Begravningar är viktiga eftersom begravningsgästerna många gånger är väldigt sköra. Därför får inget gå fel kring en begravning. Alla inblandade försöker göra sitt allra bästa för att allt ska gå planenligt och ingen detalj bli fel. En av kyrkogårdscheferna lyfte fram vilket gott anseende bokningsmottagare och vaktmästare skapar för Svenska kyrkan genom sitt arbete. De är församlingarnas ambassadörer.

Väl genomförda begravningar kan bidra till att människor fortsätter vara medlemmar i Svenska kyrkan. Vid några tillfällen har församlingsanställdas kontakter med anhöriga i samband med begravning lett till att dessa engagerat sig i församlinglivet. Till begravningar kommer också många som inte är medlemmar i Svenska kyrkan. Vid begravningar ställs allt på sin spets för enskilda människor, men också för församlingen. Då visar det sig hur församlingen ”ser på människan och vem vi tror att Gud är”.

En av intervjupersonerna uttryckte att begravningsgudstjänsten är en av de allra finaste gudstjänsterna, därför att där är inget på låtsas. Alla känslor är äkta. Ytterligare en intervjuperson beskrev det med orden att begravningen är en stor sak i människors liv eftersom det är då de tar hand om sina döda. Det är inget som man gör lättvindigt. En av de intervjuade sa att alla som arbetar med begravningar anser att det är en viktig sak, men trots det utvärderas de inte och inte heller tänker man pastoralt omkring dem.

EN VANLIG BEGRAVNING

Den vanligaste begravningen sker på en fredag, är bokad av en begravningsbyrå och det är en gammal människa som dött. Vanligtvis är det en medlem i församlingen och det kommer allt från några stycken till trettio begravningsgäster. Begravningen tar omkring trettio minuter, innehåller ingångsmusik, två psalmer och utgångsmusik. Ibland, kanske så ofta som varannan gång, förekommer också solosång eller extra musikstycken.

Varje begravning har ett griftetal, som alltid innehåller ord om den döda och något om kyrkans tro om livet efter detta. Prästen överlämnar den döda i Guds händer och begravningsgästerna tar avsked av den döda genom att gå fram till kistan. Prästen läser välsignelsen. Det vanligaste i Stockholms stift är som sagt kremation, vilket sker efter begravningsgudstjänsten.

Det är inte ovanligt att anhöriga kommer en stund i förväg för att få se hur det ser ut i kyrkan och hur kistan är smyckad. Det händer också att de kommer för att vara med och dekorera kistan, ibland har de också tagit med egen utsmyckning. Därför är det bra om allt praktiskt är klart minst en halvtimme innan gudstjänsten ska börja.

Om den avlidna är under 65 år har det en påverkan på begravningsgudstjänstens längd, både i form av mer musik och fler begravningsgäster. Riktigt unga människors begravningar tenderar att ha väldigt många gäster. Det är anhöriga, klasskamrater, kompisar från idrottsklubben, släktingar, grannar med flera som kommer. Då försöker prästen ordna så att det finns flera närvarande från församlingen. Det kan vara en diakon, en ungdomsledare eller ytterligare en vaktmästare eller präst.

Den vanliga begravningen följs av en minnestund, då alla som vill samlas till gemenskap och någon förtäring. Det varierar om prästen före gudstjänsten kommer ut till anhöriga och andra begravningsgäster för att ta dem i hand och hälsa. Här gör prästerna olika och det skiljer sig därför inte nödvändigtvis åt mellan församlingar. De som har den här seden gör det för att visa sitt deltagande och sin

närvaro, men får också möjlighet att bilda sig en uppfattning om dem hon eller han senare ska ha en gudstjänst tillsammans med.

- Hur tänker ni om de anhörigas roll?
- Hur utvärderar ni ert arbete med begravningar?

LYHÖRDHET OCH SEKULARISERING

Själva formen för gudstjänsten står sig väl över tid, det vill säga strukturen för hur man bygger upp en begravningsgudstjänst, medan annat förändras. Här följer exempel på förändringar i de intervjuades arbete.

De senaste femtio åren har kyrkan utvecklat en större lyhördhet för människor. Samtidigt har en ökad sekularisering gjort att människor inte alltid känner igen psalmer, böner och bibeltexter. Kyrkans ökade lyhördhet i kombination med att människor inte alltid har kunskap om kyrkans ordningar, texter och musik ställer stora krav på medarbetarna. De ska kunna förklara, visa och vägleda människor. Svenska kyrkan kan sägas ha ett slags tolkningsföreträdare för hur en begravning ska gå till. Vissa av intervjupersonerna menar att det till exempel syns i att de borgerliga begravningarna i många stycken följer en svenskkyrklig begravningsordning.

Majoriteten av anhöriga vill ha begravningsgudstjänsten som den brukar vara. Det kan finnas en vila i strukturen. Några anhöriga är oroliga för att de måste anpassa sig och tror att det kommer att bli väldigt sorgligt och svart om de ska följa kyrkans ordning. Då behöver prästen tid tillsammans med dem för att visa vad man kan göra inom ramen för ordningen, men i vissa fall också hjälpa dem att förstå att ”det är ok att vara ledsen”. En präst berättade att anhöriga ibland verkar vara rädda för sorgen och försöker få den överstökad genom att ha en så glad och ljus begravningsgudstjänst som möjligt.

En kyrkogårdschef sa: ”Ibland tror jag att vi försöker undkomma döden genom att skjuta den framför oss.” Det vederbörande tänkte på var de begravningar som sker enbart med urna tre månader efter dödsfallet. Enligt lagen från 2012 måste en begravning ske

inom en månad från dödsfallet. Om så inte sker måste kroppen kremeras i alla fall. Därför har det börjat förekomma att anhöriga vill ha en begravningsgudstjänst med urna i stället för kista med den döda i.

Det förekommer att präster har fått önskemål som ”prata inte om Gud” eller ”vi behöver inte sjunga psalmer” eller ”det där behöver du inte säga”. Sådana önskemål kan göra den enskilda prästen ställd och kräver mycket av vederbörande för att relationen mellan präst och anhöriga ska fungera och fortsätta vara god.

Flera av de intervjuade menade att anhöriga låter sina liv styra när begravningen ska ske, istället för att göra halt i alla sina egna åtaganden och ägna sig åt sorgen och den dödas minne och begravning. Det kan vara så att man inte har tid med begravning förrän efter sommaren, eftersom alla är bortresta. Fotbollscuper går före farmors begravning och man kan inte ta ledigt från jobbet för att vara med på urnnedsättningen. Utlandsresor styr när begravningsgudstjänsten kan hållas.

NÅGOT PERSONLIGT

På något sätt finns det i de flesta begravningar i dag någon form av personlig touch. En av förändringarna som många av intervjupersonerna tagit upp är utsmyckningen av kistan. Det kan vara blommor från den egna rabatten eller ängsblommor som barnbarnen plockat, mull från det egna lantstället, ett foto av den döda eller föremål som ska symbolisera den döda.

DÖDEN INGÅR INTE I
LIVSPROJEKTET,
VI HAR INTE TID MED DEN.

Det är framförallt när det kommer till musikval som de stora förändringarna syns mest. Idag går nästan alla noter att hitta via internet. Två exempel på vanliga stycken vid begravningar är Bachs ”Air” och ”Så skimrande var aldrig havet”.

Kyrkomusikerna är beredda att så långt det bara är möjligt spela det som de anhöriga önskar. Ibland

säger prästen nej vid något musikval som kan upplevas alldeles för extremt. Ibland är det kyrkomusikern som säger nej, kanske genom att hon eller han inte hittar noter till musiken. I bägge fallen försöker de båda hjälpa till genom att hitta förslag på alternativ musik. Det går inte alltid att upprätthålla ett förbud mot inspelad musik och då kan prästen försöka lägga den inspelade musiken i början eller i slutet av gudstjänsten. Förändring från begravning som en sorgens högtid till en tacksamhetens märks också i musikvalet.

Svart och strikt klädsel var under lång tid rådande. I dag kan det i begravningsannonserna stå att det ska vara ljus klädsel eller valfri. Även om det inte uttryckligen står något om klädsel kan människor komma i vilka kläder som helst till begravningen. Människor följer de traditioner som finns i deras trakter och då blir det olika mellan områden och församlingar.

De senaste två åren har det förekommit begravning med öppen kista. En del unga som vet att de ska dö vill ha jordbegravning och det har börjat komma önskemål om att ha begravningsakten ute vid graven. Det hör heller inte till ovanligheten att muslimer begravs utanför den muslimska delen av begravningsplatsen. Ibland beroende på att religionen inte är viktig för dem och ibland för att de tycker att det är finare någon annanstans på begravningsplatsen eller för att de anhöriga gärna vill få plantera blommor på graven.

-
- Har ni många begravningar med urna? Vad tänker ni om det?
 - Hur hanterar ni önskemål om att minska "det religiösa"? Vad tänker ni att dessa önskemål står för?
 - Vad tänker ni om inspelad musik? Vad finns det för för- och nackdelar med att acceptera inspelad musik?

BEGRAVNINGSPLATSER I FÖRÄNDRING

Just när det gäller begravningsplatser sker förändringar i hur människor betar sig när de är där. Särskilt barngravar smyckas, inte bara med blommor utan också med gosedjur och andra leksaker. Det händer att barn och vuxna skriver hälsningar som de lägger på graven. Ibland störs andra människor av detta. Papperslappar flyger iväg med vinden, nallebjörnar regnar sönder. En av kyrkogårdscheferna brukar hålla en försonlig ton gentemot de klagande och säger att det främst är den dödas syskon, kusiner och kamrater som har behov av att få lämna gåvor vid graven. Det kan hålla på något år och sedan klingar det av. Det brukar öka förståelsen och tålamodet hos dem som klagat.

Människors sätt att röra sig på begravningsplatser har till en del förändrats. Några besökande tar med sig hunden till graven och andra tycker det är helt i sin ordning att barnen leker bland gravarna. En del av det beror på hur begravningsplatsen är uppbyggd. Om den inte har en mur eller häck är det lätt hänt att människor uppfattar den som en park. De släpper sina hundar, solbadar i minneslunden och åker skateboard eller löptränar bland gravarna. En kyrkogårdschef sa att det hela är litet dubbelt. Det är något fint med att det finns mänskligt liv på en begravningsplats, samtidigt som det är en plats där människor behöver ha en viss känsla för var de befinner sig. Det kanske inte behöver vara så respektfullt som många tror att det måste vara.

HUR SER EN BRA BEGRAVNING UT?

En bra begravning bygger på att de anhöriga har fått så mycket information som möjligt i förväg, så att de förstår vad de väljer. De ska ha lagom mycket ansvar för detaljer, så att de har möjlighet att sörja när begravningsdagen kommer.

En bra begravning är en där begravningsgästerna tas emot på ett bra sätt, allt det praktiska fungerar utan störningar, musiken är fin, prästen kommer i tid, är väl förberedd och alla inblandade är mentalt närvarande. Begravningsgästernas känslor får plats

EN BRA BEGRAVNING ÄR EN GUDS- TJÄNST DÄR EN ANHÖRIG ÖVERLÄMNAS I GUDS HÄNDER OCH GUDS KRAFT BÄR ALLA NÄRVARANDE GENOM GUDSTJÄNSTEN.

och de som deltar känner sig trygga med vad som ska ske. En god kontakt med de anhöriga ger både begravningsbyrå och präst förutsättningar för att kunna göra ett bra jobb.

Personalens proffsighet i utförandet skiljer en bra begravning från en dålig. Bra begravningar följer en ordning. Det som sker är mycket handgripligt. Det finns ett språk som hjälper begravningsgästerna att gå vidare. Ordningen i en begravningsgudstjänst hjälper även personalen.

En bra begravning ska efterlämna en känsla av närhet, av att det blev en fin stund och ”nu kan vi gå vidare”. En bra begravning är en gudstjänst där en anhörig överlämnas i Guds händer och Guds kraft bär alla närvarande genom gudstjänsten. Flera av prästerna talade om sin tro som en ställföreträdande tro just vid begravningar.

Till en bra begravning hör också att de som arbetar med begravningen samarbetar med varandra och ser varandra. En bra begravning bygger på att information gått ut till alla i begravningsteamet och att de är förberedda och närvarande i det de gör.

-
- Trygghet är viktig för alla inblandade för att en begravning ska bli bra. Vet du vad dina arbetskamrater behöver av dig för att de ska känna sig trygga i sin roll?

VAD ÄR EN KRISTEN BEGRAVNING?

Nedan finns en lista över alla olika företeelser som intervjupersonerna nämnt när det gäller vad som gör en begravning till en kristen begravning. Siffran redovisar hur många av de intervjuade som nämnt detta.

- Överlämnar den avlidna i Skaparens/Guds händer 6
- Läsande av bibeltexter 6
- Välsignelsen 5

- Det hålls av en präst 5
- Det är orden om att Jesus Kristus ger hopp om liv bortom döden 4
- Fridslysningen (över den döda) 3
- Böner 3
- Skovlarna mull och orden ”Av jord är du kommen ...” 3
- Kyrkorummet 2
- Enligt kyrkans ordning 2
- Psalmsång 2
- Att det är välordnat. Det ger utrymme för att det ska bli fint. 1
- Kristus och evigheten 1
- Tron att människan är skapad i ett syfte 1
- Griftetal 1
- Kyrkomusiken 1
- Det finns något större än oss. Döden är inte allt 1

Tolkningen av den kristna tron ser annorlunda ut i dag. Borta är frälsningshistorien och föreställningen om den yttersta domen berörs inte. Prästens fokus har i ännu högre grad blivit att minnas den döda och trostolkningen får en mindre tydlig plats.

-
- Vad behöver vara med för att en begravning ska uppfattas som kristen? Vad är omistligt?

BEHOV AV STÖD

De som uttryckt behov av stöd i arbetet har ofta gjort det utifrån praktiska svårigheter, som att det kommit så många till begravningen att det behövs mer personal för att kunna göra ett bra arbete. När anhöriga är oense om till exempel begravningsätt eller begravningsplats, har man behövt kalla in kyrkoherden eller kyrkogårdschefen. En fråga som emellanåt aktualiseras är frågan om vem som äger begravningen. Är det de anhöriga eller är det Svenska kyrkan som genom sin personal genomför en begravningsgudstjänst? Frågan kan bli aktuell vid de tillfällen då anhöriga vill ändra i begravningsordningen eller stryka en del formuleringar.

En annan praktisk svårighet, inte minst för prä-

FRÅGAN ÄR VEM SOM ÄGER BEGRAVNINGEN, ÄR DET DE ANHÖRIGA ELLER ÄR DET SVENSKA KYRKAN?

terna, kan stundtals vara Vita arkivet, där människor skriver ner önskemål kring sin egen bortgång och begravning. Ibland kan dessa var väldigt detaljerade och anhöriga kan i sin utsatta situation uppleva att de måste tillgodose alla de önskemål som deras avlidna uppgett.

Ibland kan en präst ha behövt bolla tankar om hur hon eller han ska gå tillväga eller formulera griftetalet vid en särskilt svår begravning, till exempel då ett barn dött hastigt eller flera personer i en familj dött samtidigt.

Om några av de intervjuade behövt stöd i arbetet kan det ha handlat om att det blivit alldeles för många begravningar under en period eller att de haft begravningar när de själva varit i sorg. Då har de behövt avlastning. De kan också ha arbetat med mycket svåra begravningar. Exempel på sådana är barnbegravningar, människor som dött i katastrofer eller då det förekommit hot mot anhöriga inför begravningen. Stödet vid sådana tillfällen har i huvudsak handlat om att personalen stöttat varandra. I enstaka fall har det funnits handledning för den som behövt stöd. Efter en svår begravning stannar man ibland kvar och pratar av sig med varandra. Ofta räcker det långt.

SVÅRA BEGRAVNINGAR

Alla, oavsett uppgift, säger att barnbegravningar är de svåraste. De vill att dessa begravningar ska bli så bra de någonsin kan bli, vilket kräver enorma insatser av alla inblandade. Då kan det behövas debriefing med kollegor efteråt, som en av intervjupersonerna uttryckte det. Kyrkogårdschef och bokningsmottagare arbetar litet längre ifrån själva begravningsgudstjänsten, vilket gör att påfrestningarna på dem inte blir lika stora.

En svårighet i arbetet, som prästerna lyfte fram, är

när det förekommer komplicerade relationer mellan anhöriga eller mellan den döda och anhöriga. Råder osämja blir överlämnandet av den döda till Gud och fridslysningen det viktigaste i hela gudstjänsten.

Ibland kan närmast anhöriga vara väldigt otillgängliga och verka som om de har förträngt att deras fru, pappa eller moster har dött. Ibland kan kravet på en ljus begravning kännas krampartad. Ingenting av sorg och saknad ska då få finnas.

Ibland förekommer en viss rädsla för begravningar hos personal. En del vaktmästare tycker att begravningar är svåra och vill helst slippa dem.

För en del vaktmästare kan det saknas stöd i arbetet med begravningar. Man har fått bristfällig utbildning och upplever uppgiften som skrämmande. Inget får gå fel och det är svårt att möta så många ledsna människor. Man kan också sakna utbildning i hur det är att möta människor i sorg.

Urnedläggning då anhöriga är med tycker somliga vaktmästare är svårt. De har aldrig träffat de anhöriga tidigare och har ingen aning om vilka de ska möta. Ibland kan det vara oklarheter om vilken vaktmästarens roll är. Är vaktmästaren en person som bara ska bära urnan, eller är det en som ska hjälpa de anhöriga med en liten ceremoni eller andakt? Det verkar hänga mycket på den enskilda individen hur bekväm hon eller han känner sig i situationen.

Även en del präster vill helst slippa begravningar. De försöker hålla sig undan begravningar genom att ofta stryka sig i begravningsschemat eller se till så att de har annat att göra när det är deras tur att begrava. I de fall församlingen tar in pensionerade präster för begravningarna kan det ibland uppstå problem om dessa inte utför ett bra arbete. Då kan det uppfattas som bevis för att församlingens ledning inte tar begravningar på allvar.

- Hur kan ni vara professionella och samtidigt vara öppna och hjälpa varandra när trycket är högt?
- Hur stödjer ni varandra när en begravning har varit svår? Är det stödet tillräckligt?

BEGRAVNINGSPOLICY

Intervjupersonerna gav väldigt olika svar på frågan om huruvida församlingen har en begravningspolicy eller regler för hur begravningar bör gå till. Personer från samma församling hade ibland olika uppfattningar.

En viktig fråga är vilka som ska informeras om begravningspolicyn och delta i utformandet av den så att den hålls aktuell och levande.

- Har ni en gemensam policy för begravningsarbetet? Känner alla till den? Har ni nytta av den?
- Är alla som arbetar med begravning med när ni samtalar om policyn?

SAMARBETE MED BEGRAVNINGSBYRÅER

Samarbetet med begravningsbyråer fungerar i de allra flesta fall mycket bra. Intervjupersonerna uppfattar begravningsbyråernas personal som kunniga och måna om att göra ett bra arbete. De drivs av viljan att göra det så bra som möjligt för de anhöriga. Somliga ser dem som sina arbetskamrater och anser att de gör ett stort jobb i att lotsa de anhöriga genom hela begravningsprocessen. Vid riktigt svåra begravningar har prästen och begravningsbyråns representant ett intensivare samarbete än annars.

BEGRAVNINGSENTREPRENÖREN ÄR VÅR ARBETSKAMRAT.

Det som eventuellt kan vara ett bekymmer är de små och nya begravningsbyråerna. De har inte alltid den kunskap som behövs. Kyrkans personal känner sig villrådig om vem det egentligen är som ska lära upp dessa nystartade byråers personal, eftersom de varken tillhör Fonus eller Sveriges Begravningsbyråers Förbund. De vet för litet om Svenska kyrkans ordning och kan ibland invagga anhöriga i föreställningar om sådant som inte är möjligt att göra inom ramen för en begravningsgudstjänst. De förstår inte alla moment som måste göras och som de måste ha kontroll över.

Ibland förekommer begravningar där anhöriga själva ordnar allt, utan hjälp från någon begravningsbyrå. Där kan en hel del problem uppstå, eftersom de inte känner till alla moment som måste göras.

- Hur ser kontakten med begravnings-entreprenörerna ut?
- Vad skulle underlätta kontakten?

VAD GÖR DEN HÖGA AMBITIONSIVÅN MED DE INBLANDADE?

Alla nitton som intervjuats har höga ambitioner med sitt arbete. Begravningen är en viktig plattform för mötet med både medlemmar och icke medlemmar. Allt kring begravningar är viktigt, eftersom människor är sköra vid någons bortgång. Det är i det sammanhanget kyrkan visar sin människosyn, som någon uttryckte det. Den höga ambitionsnivån är både en självklarhet och ett bekymmer.

Kraven ställs helt individuellt. Alla pekade på sig själva: ”Det är viktigt att jag sköter mitt arbete på bästa sätt”. I och med att kraven är individuella finns risk för överkrav som egentligen ingen enskild person kan leva upp till. En viktig fråga att ställa till varandra i begravningsteamet är vad en ”good enough” begravning innebär. Hög kvalitet är kanske inte rätta termen att använda i dessa sammanhang utan hellre *rätt* kvalitet. För att kraven inte ska privatiseras är den frågan viktig att ställa just till alla inblandade, inte bara till enskilda individer.

Vad var och en har med sig från sin yrkesutbildning när det gäller begravningar och vad som är önskvärt att man utvecklar med tiden är viktiga frågor. Hur får man hjälp att utvecklas? Hur hanterar kyrkan som arbetsgivare den kompetenshöjning som rimligtvis ska komma efter hand?

Man kan fråga sig vad det viktigaste i en kristen begravningsrit är, både för dem som på olika sätt arbetar med riten och för begravningsgästerna.

- Vad är ”rätt kvalitet” i en enklare begravning?
- Finns det möjlighet till kompetensutveckling för er?

PROBLEM OCH UTMANINGAR

Bokningsmottagare gör ett viktigt arbete genom alla samtal de har med människor kring begravningar. Det finns kurser de kan gå som handlar om att möta människor i sorg, men det kan vara viktigt att fundera över på vilka andra sätt de kan behöva stöd och utveckling. De är på sätt och vis församlingens frontfigurer. Genom att de har den rollen hamnar också eventuella klagomål hos dem, till exempel att prästen inte hört av sig till sorgehuset. De har inga befogenheter att säga åt prästen om det är ett återkommande problem och ändå måste de lösa en uppkommen situation.

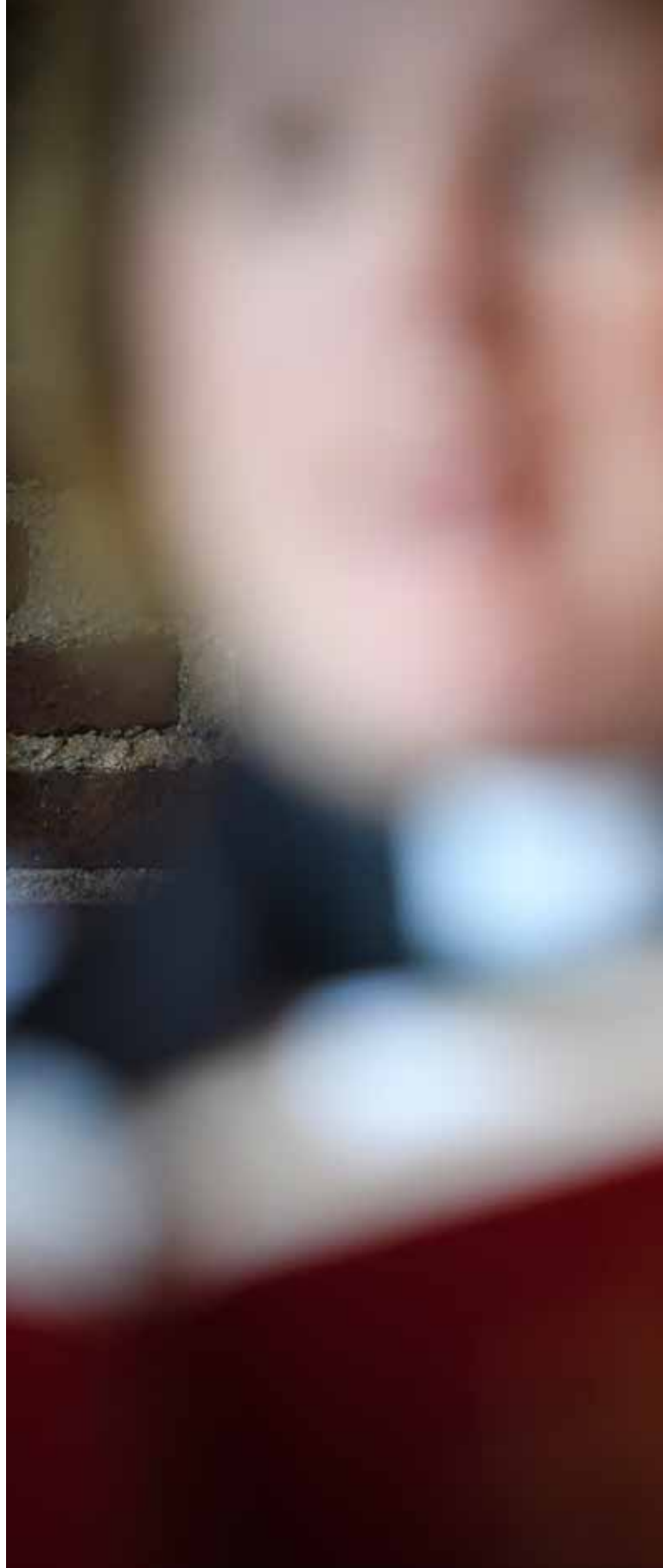
Ett annat bekymmer kan vara att präster bokar in annat på sin begravningstid utan att meddela bokningsmottagarna eller skriva in det i begravningsschemat, vilket ställer till problem.

Önskemålen om speciell musik har ökat. En konkret svårighet kan uppstå där man har en policy om att all musik vid begravningar ska vara levande musik, men prästerna inte lyckas pedagogisera detta på ett begripligt och förtroendeingivande sätt. De specifika musikönskemålen för också med sig att kyrkomusikern måste kunna spela populärmusik på ett sakralt sätt.

En svårighet som kyrkomusiker kan stöta på är en alltför fyrkantig begravningspolicy som till exempel kan uppmana all deltagande personal att ha svart klädsel. I de fall där sorgehuset inbjuder till begravning med ljus klädsel skulle musikern gärna vilja följa den uppmaningen och inte komma i svarta kläder.

Ett bekymmer för präster, framförallt under de första åren i yrket, är att de ska genomföra ett samtal om sorg och en gudstjänst där både ritens och det personliga tilltalet står i centrum. De erfarna prästerna vittnade om att det tar flera år att bli bekväm i den rollen.

Griftetalet har utvecklats till att bli ett tal som inte enbart handlar om den kristna tron utan också om minnet av den döda. Det gör att det är nödvändigt för prästen att få veta saker om hur den avlidna levde sitt liv. Några präster berättade att det inte alltid är lätt att få anhöriga att berätta. Begravnings-

gästerna kan förvänta sig att prästen säger något fint, klokt och insiktsfullt om den som begravs och prästen själv kan ha detta som ett ideal. Om det personliga inte är möjligt, blir det en sämre begravningsgudstjänst då? Stämmer detta kan idealet i så fall vara en stressfaktor för prästen, trots att det inte är något prästen alltid kan råda över.

För vaktmästarnas del ska här återigen lyftas fram den ringa utbildning de får för sitt arbete med begravningar. Deras arbete utgör en viktig grund för begravningsgudstjänster och urnnedsättningar. Utan deras insatser skulle begravningarna kunna uppfattas som slarviga, vilket kan störa ritens.

Kyrkogårdschefens arbete verkar styras både av vad lagen säger och av vad den enskilda personen har fallenhet och kompetens för. En intressant fråga är hur kvaliteten kan skilja sig åt mellan församlingar. Inte när det gäller lagefterlevnaden, men när det handlar om vilka ytterligare kompetenser en enskild kyrkogårdschef kan föra med sig till församlingen. En annan fråga är också om dessa kompetenser tas tillvara av församlingen eller inte. Vad händer med kvaliteten när församlingen behöver rekrytera ny kyrkogårdschef?

- Känner ni igen er i de problemområden som nämns?
- Finns det önskemål som bokningsansvarig säger nej till direkt? Eller förs alla önskemål vidare?
- Tar ni gemensamt ansvar för de önskemål som kommer?

VEM ÄGER VAD?

På vilka olika sätt man kan stärka människor i deras arbete innan de har så mycket erfarenhet att de gör ett bra arbete helt på egen hand? I hur hög grad finns strukturer för det som ska göras, det vill säga "när det här sker gör vi så här"? Hur ser utbildningen ut innan man träder in i yrket? Hur bygger man upp en systematisk kompetensutveckling och teologisk reflektion kring begravningsarbetet? En fråga som kan komma att behöva hanteras är vem som äger begravningen. Om trenden håller i

sig att allt fler vill lägga mer av tid och kraft på det unika, är det en viktig fråga för Svenska kyrkan.

Ser man begravningsgudstjänsten som en rit, som kräver en gemenskap för att bli till, blir det svårt att göra den helt unik. Det gör det komplicerat att delta för den som inte är införstådd med vad symboler står för och vad som kommer att ske.

Samtidigt har sekulariseringen gjort att många inte längre känner till psalmer och bibeltexter eller vet hur man betar sig i ett kyrkorum. Det betyder att Svenska kyrkan har en stor pedagogisk utmaning framför sig.

VEM ÄGER VAD I BEGRAVNINGEN OCH HUR HJÄLPS MAN ÅT?

Erfarna präster hanterar människors behov av att få göra något personligt och väver in det personliga i ordningen för begravningsgudstjänsten eller rekommenderar anhöriga att lägga vissa delar under minnesstunden. Det är på så sätt som det personliga kan bli meningsfullt. Det sker i ett sammanhang av etablerade normer och mönster. Den korrekta frågan kanske inte är vem som äger begravningen utan vem som äger vad i begravningen och hur man hjälps åt att göra den bra.

- Vem bestämmer vad i begravningens olika delar i er församling?
- Hur tar ni emot nya medarbetare i begravningsarbetet?

Anhöriga kommer alltid till oss

SAMTAL MED KARIN HØGSETH

ÅSA-LO EKSTRAND

– Det är viktigt att Svenska kyrkan samverkar med begravningsbyråerna på orten och skapar relationer. De anhöriga kanske inte alltid kontaktar kyrkan, men de kommer alltid till oss. Vi informerar om olika val och om hur en ceremoni kan vara, säger Karin Høgseth, regionchef på Fonus.

Många församlingar träffar regelbundet begravningsbyråerna varje höst och vår i samrådsmöten.

– Jag har varit med på flera möten. På en del av dem har man följt protokollet och det har blivit lite stelbent, även om det alltid är bra med kontakt. Andra har haft en tillåtande, förbehållslös och öppen atmosfär vilket lett till spännande och lärorika diskussioner. Det är då vi har större möjlighet att komma på bra lösningar och få en ökad förståelse.

Karin Høgseth tycker också att det kan vara en bra idé att skapa ett enkelt material som byråerna kan ta del av och kanske en utbildning.

– De flesta som beställer en begravning gör det bara två gånger i livet. Anhöriga är sällan säkra på sin uppfattning och behöver vägledning. Det skulle ge oss hjälp att kunna berätta om olika möjligheter och visa vägen till kyrkan.

PERSONLIGT GRIFTETAL OCH FYSISKA MÖTEN

– Vår prioritering är att göra det så bra som möjligt för de anhöriga. Här är en älskad människa som är död. Samtidigt vill vi påverka de anhöriga i rätt riktning. Det är en viktig del av sorgearbetet att ha en ceremoni och att det sker något från död till jordfästning, någon som säger tack för det som varit.

Hon berättar att det är av vikt att församlingarna är synliga för dem som har en avliden anhörig och är tydliga med vad man kan erbjuda.

– Jag är ledsen, men en del församlingar lever inte upp till att vara rädda om sina församlingsbor. Att möta de anhöriga är avgörande. I ett fysiskt samtal kan prästen få reda på mer om den döda och tillsammans med de anhöriga gå igenom ritens och förklara innebörden. Griffetalet bör man också lägga ner mer tid på, så att det inte blir opersonligt.

Karin Høgseth om sin egen begravning:

Jag vill kistläggas direkt vid dödsfallet och inte hamna på bårhus. Jag vill att ceremonin äger rum max åtta dagar efter mitt dödsfall.

Jag önskar att så många som möjligt av mina bekanta och släktingar närvarar vid min begravning.

Jag vill ha en ljus ceremoni med mycket vacker musik. Prästen får gärna ha mött mig i livet och ha en viss kännedom om vem jag var.

Minnesstunden ska vara i en vacker lokal med stora fönster mot naturen. Dör jag på sommaren får det gärna vara öppet ut, där gästerna kan mingla och prata. På sommaren serveras smittor och champagne, på vintern soppa med gott bröd och god dryck.

Jag vill kremeras och ha en gravplats dit mina anhöriga kan gå. Om barnen bosätter sig på annan ort kan jag tänka mig att gravsättas i min barndoms stad, där det alltid kommer att finnas efterlevande.

SKAPA FÖRSTÅELSE FÖR VÄRDET MED KYRKAN, RITEN OCH DELAKTIGHETEN

Begravningsceremonierna är viktiga av flera anledningar. Det ger möjlighet för de anhöriga att hedra den döda samt att bearbeta och känna sin egen sorg. Bra begravningar ger också folk förståelsen för värdet med kyrkan och riterna.

NÄR DET VIKTIGASTE I LIVET ÄR
ATT HA ROLIGT OCH NJUTA
BLIR DÖDEN ETT MISSLYCKANDE.
VI HÅLLER AVSTÅND FRÅN
DEN DÖDA OCH DÖDEN.

– Vi lever i ett modernt samhälle och vill känna oss delaktiga i det som sker, så givetvis även vid en begravning av en närstående. Riten som skeende behöver vi kunna känna igen oss i, både när det gäller kyrklig och borgerlig begravning. För vi kommer gå på både och. Samtidigt handlar det också om att inte urholka den kristna traditionens riter. Där behövs det en bra medelväg. Risken är annars att man även som medlem i Svenska kyrkan väljer en borgerlig begravning för möjligheten att medverka i större utsträckning. Bra är att som kyrka fundera på vad som är viktigast.

– En del präster vill inte lämna plats till de anhöriga som då känner att upplägget är stelbent. Men

jag uppfattar det som att äldre präster kan våga mer. Kanske är de tryggare i en förändring eftersom de begravt så många?

Ännu en utmaning som Karin tar upp är att samhället alltmer fjärrar sig från döden. Direktkremeringarna ökar och finns nu bara ett klick bort för de flesta.

– Vi lever mer linjärt nu och tror gärna att vi ska leva hundra år. Många tycker att döden är läskig och skrämmande. Men det handlar mer om samhällssynen än om kyrkan när människor inte vågar vara i dödens närhet.

EN NÄRA SPECIELL CEREMONI

Hur kan Svenska kyrkan möta de önskemål som är viktiga för anhöriga och samtidigt stå för det som är ceremoni?

– Ja, det är en fråga som vi ofta tänker på som begravningsentreprenörer. Vilken kompromiss går att göra? Många vill till exempel spela och välja sin egen musik. En idé är att komma överens om två eller tre psalmer som är viktiga för riterna, resten av musiken kan kanske släppas fri. Alla vill ju uppleva en ceremoni som känns speciell och nära. Här har Svenska kyrkan en uppgift att vara flexibel så långt det går – också i medvetenhet om att i det mötet skapas en kommande relation och uppfattning om Svenska kyrkan. Sällan är kyrkorna så fulla som vid en begravning.

UNGAS SYN PÅ DÖDEN

Unga människors syn på döden kan ge en fingervisning om vilka attitydförändringar som på sikt kommer att påverka förväntningar kring begravning.

Studier visar att gymnasielever kommer i kontakt med frågor om döden främst via kompisar, familj och mediekonsumtion. Trots att internet och skola är viktiga kontaktytor ligger föräldrar och kamrater i topp när det gäller vart de helst vänder sig för att få prata om frågor om döden.

Den gängse attityden bland unga är att en begravning är viktig för de sörjande, inte för den döda. Likaså uppfattas en begravning som något intimt, men inte nödvändigtvis privat.

- Vad tänker ni är viktigt för att en begravning ska bli personlig?
- Hur tänker ni kring de anhörigas medverkan?

Referenser

1. Bäckström, Anders i Gustafsson, Göran, Pettersson, Thorleif (red.), *Folkkyrkor och religiös pluralism – den nordiska religiösa modellen*, Stockholm: Verbum, 2000, s. 144.
2. Aggedal, Jan-Olof, En necessär i kistan – något om människors och kyrkans trostolkning i väntan på en större undersökning, i *På spaning: Från Svenska kyrkans forskardagar 2005* (red. Göran Gunner), Stockholm: Verbum, 2006.
3. Modéus, Martin, *Mänsklig gudstjänst. Om gudstjänsten som relation och rit*, Stockholm: Verbum, 2005, s. 222–231.

Den tid är förbi när allt kring en begravning var en självklarhet. Som församlingsanställda behöver vi samtala om hur vi på bästa sätt kan möta dagens utmaningar och önskemål. Tillsammans ska vi fortsätta att erbjuda begravningar som är inbjudande för de anhöriga och som samtidigt tar sikte på det viktigaste i en kristen begravning. Vi behöver lyfta fram värdet av den kyrkliga begravningen och det fantastiska sammanhang som församlingen är för sörjande.

Begravningssted i förändring är tänkt att utmana och inspirera församlingarna i det arbetet.

Boken bygger delvis på Lena Edlunds förstudie *Begravningstradition i förändring*. Där beskriver hon församlingarnas arbetssituation och begravningens betydelse som rit.

Intervjuer med ett par av begravningsbranschens företrädare ger utrymme för deras perspektiv på samhällets och begravningssedens förändring.